

Автори:

- Марецька Л. П.*, кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичної лабораторії української мови і літератури
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія
неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор,
декан українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окуневич Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства
Херсонського державного університету;
Данилова О. П., заслужений учитель України, учитель української мови
і літератури загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів імені Олександра Довженка
Новокаховської міської ради Херсонської області;
Чаловська М. В., учитель української мови і літератури вищої категорії,
учитель-методист Херсонської багатопрофільної гімназії № 20
імені В. Лавренюва Херсонської міської ради;
Слюніна О. В., кандидат філологічних наук, викладач кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія».

Рецензенти:

- Назаренко Л. М.*, доктор педагогічних наук, доцент;
Кучма Т. І., учитель української мови вищої категорії, учитель-методист
Херсонського академічного ліцею при ХДУ.

Українська мова. 7 клас. II семестр. Нова програ-
У74 **ма / Л. П. Марецька, К. Ю. Голобородько, Т. Г. Окуневич,**
О. П. Данилова, М. В. Чаловська / за ред. Є. П. Голобородь-
ко. — 2-ге вид., доповн. та переробл. — Х. : Вид. група
«Основа», 2020. — 109, [3] с. — (Серія «Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-3875-3.

У посібнику вміщено всі уроки української мови для II семестру 7 класу, які розроблено із врахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2017 р. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл, керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

- © Марецька Л. П., Голобородько К. Ю.,
Окуневич Т. Г., Данилова О. П.,
Чаловська М. В., Слюніна О. В., 2020
© Голобородько Є. П., за заг. ред., 2020
© Корягін В. О., макет обкладинки, 2020
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2020

Зміст

Урок № 41	Дієприслівник як особлива форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	5
Урок № 42	Вид і час дієприслівників	7
Урок № 43	Дієприслівники доконаного і недоконаного виду	9
Урок № 44–45	Урок розвитку комунікативних умінь № 10–11. Контрольний письмовий докладний переказ тексту-роздуму в художньому стилі	11
Урок № 46	Правопис <i>не</i> з дієприслівниками	13
Урок № 47	Дієприслівниковий зворот	15
Урок № 48	Розділові знаки при дієприслівниковому звороті й одиничному дієприслівникові	17
Урок № 49	Урок розвитку комунікативних умінь № 12. Складання й розігрування діалогів відповідно до запропонованої ситуації спілкування	19
Урок № 50	Тематична контрольна робота № 4. Контрольний тест	21
Урок № 51	Прислівник: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	23
Урок № 52	Розряди прислівників	25
Урок № 53	Способи творення прислівників. Правила наголошування прислівників	27
Урок № 54	Урок розвитку комунікативних умінь № 13. Повторення вивченого про жанри мовлення. Оповідання, замітка, розписка, особливості їх будови	29
Урок № 55	Урок розвитку комунікативних умінь № 14. Письмовий твір-оповідання за наведеним сюжетом	31
Урок № 56	Ступені порівняння прислівників	33
Урок № 57	Букви <i>-н</i> і <i>-нн-</i> у прислівниках	35
Урок № 58	Букви <i>и</i> та <i>і</i> в кінці прислівників	37
Урок № 59	<i>Не, ні</i> з прислівниками	39
Урок № 60	Урок розвитку комунікативних умінь № 15. Письмовий стислий переказ розповідного тексту з елементами опису процесу праці в художньому стилі	41
Урок № 61	Правопис прислівників на <i>-о, -е</i> , утворених від прикметників і дієприкметників	43
Урок № 62	Написання прислівників разом	45
Урок № 62	Написання прислівників через дефіс	47
Урок № 64	Написання прислівників окремо	49
Урок № 65	Написання прислівникових сполучень	51
Урок № 66	Тематична контрольна робота № 5. Контрольний тест	53
Урок № 67	Прийменник як службова частина мови. Прийменник як засіб зв'язку у словосполученні й реченні	55
Урок № 68	Види прийменників за будовою. Непохідні та похідні прийменники	57
Урок № 69	Урок розвитку комунікативних умінь № 16. Діловпапери. Розписка	59

<i>Урок № 70</i>	Написання похідних прийменників разом, окремо і через дефіс	61
<i>Урок № 71</i>	Контрольний диктант. Контрольне аудіювання тексту наукового стилю	63
<i>Урок № 72</i>	Сполучник як службова частина мови. Види сполучників за будовою, походженням, способом використання в реченні	65
<i>Урок № 73</i>	Використання сполучників у простому і складному реченнях: сполучники сурядності й підрядності	67
<i>Урок № 74</i>	Сполучники й сполучні слова. Написання сполучників разом та окремо. Розрізнення сполучників і однозвучних слів	69
<i>Урок № 75</i>	Урок розвитку комунікативних умінь № 17. Усний твір-опис процесу праці за власними спостереженнями в науковому стилі	71
<i>Урок № 76–77</i>	Уроки розвитку комунікативних умінь № 18–19. Контрольний твір-опис процесу праці за власними спостереженнями в художньому стилі	73
<i>Урок № 78</i>	Частка як службова частина мови	75
<i>Урок № 79</i>	Розряди часток за значенням. Частки у спонукальних і окличних реченнях	77
<i>Урок № 80</i>	Розвиток комунікативних умінь № 20. Усний твір-роздум дискусійного характеру публіцистичного стилю	79
<i>Урок № 81</i>	Правопис часток (із займенниками і прислівниками). Написання часток <i>-бо, -но, -то, -от, -таки</i>	81
<i>Урок № 82</i>	<i>Не і ні</i> з різними частинами мови	83
<i>Урок № 83</i>	Вигук як особлива частина мови. Групи вигуків за значенням. Правопис вигуків (дефіс у вигуках, кома і знак оклику при вигуках)	85
<i>Урок № 84</i>	Розвиток комунікативних умінь № 21. Портретний нарис у публіцистичному стилі	87
<i>Урок № 85</i>	Тематична контрольна робота. Службові частини мови. Тести	89
<i>Урок № 86</i>	Розвиток комунікативних умінь № 22. Анотація	93
<i>Урок № 87</i>	Узагальнення й систематизація вивченого про частини мови	95
<i>Урок № 88</i>	Узагальнення й систематизація вивченого про правопис і використання різних частин мови в мовленні	97
ТЕКСТИ ДЛЯ АУДІЮВАННЯ		99
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 7 КЛАСІ. II СЕМЕСТР		107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		109

Урок № 41. **ДІЄПРИСЛІВНИК ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЄСЛОВА:
ЗАГАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ,
СИНТАКСИЧНА РОЛЬ**

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** дати поняття про дієприслівник як особливу форму дієслова, навчити знаходити в реченні дієприслівники, визначати їхню роль; формувати вміння правильно інтонувати речення з дієприслівником, розрізняти дієприслівники і дієприкметники; домогтися засвоєння мовного матеріалу та правильного написання прислівників; збагачувати словниковий запас учнів;
- **розвивальна:** розвивати логічне мислення, увагу, зв'язне мовлення;
- **виховна:** за допомогою мовленнєвокомунікативного дидактичного матеріалу виховувати дбайливе ставлення до природи.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бліцопитування

- ◆ Які ви знаєте форми дієслова?
- ◆ Яку форму дієслова ви вже вивчили? Наведіть приклади.
- ◆ Які ознаки дієслова і прикметника має дієприкметник?

Камінь спотикання (робота біля дошки)

- ▶ Записати речення, з'ясувати належність кожного слова до тієї чи тієї частини мови.

Через край хлюпнули рясні краплини, відбившись легким плеском у темній глибині.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Опрацювання теоретичного матеріалу

Дієприслівником називають незмінювану форму дієслова, яка означає додаткову дію, що супроводжує головну, виражену дієсловом. Дієприслівники відповідають на питання *що роблячи? що зробивши?* Наприклад: мовлячи, мовивши, співаючи, заспівавши. Дієприслівники поєднують у собі ознаки дієслова (вид, перехідність / неперехідність, час) та прислівника (незмінюваність). У реченні дієприслівники, як і прислівники, виконують функції обставини: Він, насупившись, уважно придивився до неї.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

Дослідницька лабораторія

- ▶ Прочитати тест. Виписати речення з дієприслівниками, підкреслити і вказати їх значення та граматичні ознаки.

Одбившись від табуна, кінь попрямував до озерця. Над ним стрижи в'ються. Чому? Ідучи, кінь піднімав з трави мух і комарів. Ось і ловлять їх серпокрилі. Не відстають від них і бабки. До чого ж ненаситні... А що вже гарні!

Красивішої комахи, напевно, немає — тіло витончене, крила прозорі, блискучі. А літає як?! То прямо, як літак, то, ніби вертоліт, зривається вбік, зринаючи вгору і стрімко падаючи вниз. Мрія багатьох конструкторів створити літальний апарат, подібний до бабки (*За А. Давидовим*).

- ▶ За таблицею-опорою зробити висновки про морфологічні ознаки та синтаксичну роль дієприслівників.
- ▶ Порівняти морфолого-синтаксичні ознаки слів *блискучі* і *падаючи*. Зробити висновки.

Хто швидше?

- ▶ Порівняти речення. Чи кожне з них має граматичну основу? Чому? Чому одні речення завершені, а інші ні?

Трава зеленіє

Зазеленівши трава...

Верба зітхає

Верба зітхаючи...

Сонечко сміється

Засміявшись сонечко...

- ▶ Списати речення, доповнюючи ті, які не завершені. Визначити роль дієслова і дієприслівника в реченні, поставити до дієприслівників запитання.

Творче редагування

- ▶ Переробити текст, замінюючи, де це можливо, дієслова на дієприслівники. Підкреслити дієприслівники.

Здалека доносяться різні співи — то сходяться на «вулицю» і співають парубки і дівчата. Ось пройшов парубок вулицею. Йде він тихо, недбало, похитується; подерта свитина висить на одному плечі. Проходить він біля хати, завів пісню... Виспіває і йде до греблі. Там, біля греблі, під вербами, збирається молодь на вулицю. Почув пісню свого товариша, наймита, москалик і собі подав голос, коли виходив з хати. Хутко замовкли самотні співи, а під вербами загули співи двох великих гуртів дівчат і парубків (*За Лесею Українкою*).

Лабораторія перекладача (робота в групах)

- ▶ Перекласти і записати речення.

Из капелек, падающих в воздухе, состоит туман. Облака — это тот же туман, скопившийся высоко над землей.

Далі, далі... (робота в групах)

- ▶ Від наведених дієслів утворити дієприслівники. На які питання вони відповідають?

1. Говорити, сіяти, вслухатися, капати, накинути, виконати, записати.
2. Казати, писати, повідомити, стежити, кликати, ненавидіти, бурмотіти.
3. Боротися, рокотати, палахкотати, палахкотіти, торохтіти, біліти.
4. Полоти, волочитися, бажати, належати, садити, різати, білити, потіти.

Лінгвістичне конструювання

- ▶ З 2–3 утвореними дієприслівниками скласти речення, з'ясувати їхні граматичні ознаки і синтаксичну роль.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

ІХ. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

ІХ. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про дієприслівник як особливу форму дієслова; навчити утворювати дієприслівники доконаного і недоконаного виду, сприяти зміцненню навичок їх написання;
- **розвивальна:** формувати вміння розпізнавати дієприслівники в реченнях, визначати орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників»; розвивати творчі вміння використання утворених дієприслівників у власних висловлюваннях;
- **виховна:** виховувати інтерес до рідного краю.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ****III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ****Лінгвістичне спостереження**

- ▶ Прочитати сполучення слів. Виписати дієприслівники. Визначити, від яких дієслів вони утворилися. З'ясувати спосіб їх творення.

Спускаючись з гори, проходячи повз будинок, читаючи книгу, простягнувши руку, прощаючись з друзями, звиваючись стрічкою.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ**VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ****Дослідження-обґрунтування**

- ▶ Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку. Чи відповідає назва тексту його змісту? Виписати з тексту дієслова, визначити їх час, підкреслити основу. Які дієприслівники утворюються від основи дієслова минулого часу? Записати ці дієприслівники і пояснити правопис.

ЯК ВИНИКЛИ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ

Багато століть існує людство. Мільярди разів у житті людей повторювалися деякі звичні повсякденні ситуації. Люди зустрічалися і розлучалися, знайомилися, робили один одному послуги, прохали один одного про щось, відмовляли у проханні, приносили подарунки, висловлювали співчуття, ходили в гості. Сотні мільйонів разів було це на практиці, і поступово люди знаходили і з покоління в покоління передавали найзручніші, економні, розумні способи дії у подібних ситуаціях. Так виникли правила поведінки (*За Беатою Буше-левою*).

Дослідження-характеристика

- ▶ Переписати речення, замість крапок уставити літери **и** або **і**. Вибрати дієприслівники і схарактеризувати їх вид.

Василько, стояч.. на лаві, в дитячому чистому подиві позирав на матір, не розумюч.., що їй болить, чому великі сяюч.. сльози раптом бризнувш.. з очей, повільно котяться і котяться по щоках. В погож.. дні Данько, напнувш.. на плечі материн латаний кожух, любить поратися надворі по хазяйству або, вийшовш.. до річки, подовгу стоїть з костуром на згірку, уважно приглядаюч..сь до світлої, розблискої на сонці зарічанської далечі, чутливо прислухаюч..сь до молодих бентежливих звуків весни (*О. Гончар*).

Пізнайко (робота в парах)

- ▶ Від дієслів першої групи утворити дієприслівники недоконаного виду, а від дієслів другої — доконаного.

1. Бути, гребти, дрижати, лізти, класти, рости, писати, терти, бачити, терти. 2. Винести, сплести, знести, зібрати, сплутати, розсипатися, підперти.

- ▶ Підкреслити суфікси, від яких утворилися дієприслівники. Зробити висновки. З трьома дієприслівниками скласти речення.

- ▶ Помінятися зошитами та перевірити виконане сусідом завдання.

Камінь спотикання

- ▶ Прочитати текст. Знайти дієприслівники, виписати їх. На місці крапок записати потрібну літеру. Позначити у словах орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників».

Я оглядаюсь і не вірю своїм очам. Вулицею, вигнувш.. шиї, мчать вітроногі лошата. За ними, учепивш..сь за віжки, стоїть гордий дядько Микола. Шапка у нього збита на вухо, кожух нарозхрист, вусища метляються на всі боки, то розкриваюч.., то затуляюч.. дядькову посмішку (*М. Стельмах*).

Творча робота (робота в групах)

- ▶ Доповнити речення. Звернути увагу на вимову дієприслівників. Визначити дієприслівники доконаного і недоконаного виду.

- Попрацювавши із задоволенням...
- Поливаючи в теплиці квіти...
- Чекаючи на товариша ...
- Відпочивши після роботи...

Робота зі словником

- ▶ Вибрати зі словника по 10 дієприслівників із суфіксами *-учи (-ючи)* та *-вши*. Правильно прочитати виписані слова. Три із них увести в речення.

Я — коректор

- ▶ Знайти помилку в записі дієприслівників.

Летючи, носючи, колячи, верчачи, верчучи (від верчу), молочачи, молочучи (від молочу), хочачи, носючи (від ношу).

- ▶ Увести кілька відредагованих слів у речення.

Лабораторія перекладача

- ▶ Перекласти українською мовою російські дієприслівники. Порівняти їх вимову та написання. Звернути увагу на орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників» в українських дієприслівниках.

Лежа, спеша, читая, играя, стоя, звеня, увидя, закрив, спросив, при-двинув.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

«Незакінчене речення»

- Найцікавішим на уроці було...
- Найлегшим завданням було ...
- Найскладнішою вправою виявилася ...

ІХ. ОГЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Урок № 43. ДІЄПРИСЛІВНИКИ ДОКОНАНОГО І НЕДОКОНАНОГО ВИДУ

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про особливості творення дієприслівників доконаного і недоконаного виду;
- **розвивальна:** формувати загальнопізнавальні вміння знаходити в текстах дієприслівники з орфограмою «Буква *и* в суфіксах дієприслівників»;
- **виховна:** за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати бережливе ставлення до рідної мови.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прочитати текст. Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовок. Висловити своє ставлення до прочитаного.

Ось і сонце. Запаливши пожежу на сході, воно довго вагалось — виходити чи не виходити. Врешті, викотившись із-за гаю, освітило все навкруги. Зрадівши сонцю, засміялися поля, задзвеніли бджоли, розспівалися птахи. Заколотившись, усіма барвами грає на сонці кукурудза, гордо схиливши набік свої розкішні султани. Тихо шелестить листям береза, одірвавшись від міцного ранкового сну.

- ▶ Виписати дієприслівники, записавши поряд із ним дієслова, від яких вони утворені. Визначити час дієслів.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Дієприслівники доконаного й недоконаного виду, їх творення.

Дієприслівники недоконаного виду утворюються від основи теперішнього часу за допомогою суфіксів *-учи-*, *-ючи-* (для дієслів I дієвідміни) та суфіксів *-ачи-*, *-ячи-* (для дієслів II дієвідміни): *віта(ють) + ючи = вітаючи, леж(ать) + ачи = лежачи, говор(ять) + ячи = говорячи*.

Дієприслівники доконаного виду утворюються від основи інфінітива за допомогою суфікса *-ши*, якщо основа закінчується на приголосний; та суфікса *-вши*, якщо основа закінчується на голосний: *принес(ти) + ши = принісши, поговори(ти) + вши = поговоривши*.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Дослідницька лабораторія

- ▶ Прочитайте речення. Яким спільним значенням вони об'єднані? Назвіть дієприслівники. Які суфікси беруть участь у їхньому творенні?

Беручи в руки книгу, зваж свої можливості. Виступаючи з доповіддю, ні на мить не забувай про культуру мовлення. Працюючи над рукописом, не забувай про відпочинок. Зупиняйся, вслухаючись в тишу. Допомагаючи іншим, будеш спокійним, що життя прожив не даремно.

Хто швидше (розподільний диктант)

- ▶ Прочитайте наведені слова. Розподіліть їх у два стовпчики: 1 — дієслова доконаного виду; 2 — дієслова недоконаного виду.

Працюючи, запрацювавши, читаючи, прочитуючи, прочитавши, перевірили, перевіряючи, ставши, стаючи, поставивши, ставлячи, ухваливши, діючи, борючись, переборовши, переборюючи, оборонивши, обороняючись, купуючи, купивши, закупивши, прикуповуючи, прикупивши, прибудувавши, прибудовуючи.

- ▶ Виділіть орфограми в суфіксах.
- ▶ Складіть словосполучення з дієприслівниками. Два-три словосполучення введіть у речення і запишіть їх. Визначте морфологічні ознаки і синтаксичну роль дієприслівників.
- ▶ Зробіть морфологічний розбір одного з дієприслівників (за алгоритмом, наведеним у підручнику). Зробіть свої висновки.

Перевір на практиці

- ▶ Пригадати, які функції в реченні виконує прислівник. Визначити, що спільного у функціях прислівника і дієприслівника. Для порівняння навести власні приклади або вибрати речення із попередньої вправи.

Творче конструювання

- ▶ Прочитати текст. Дати йому назву. Переказати з елементами роздуму. Виписати речення з дієприслівниками. Виділити орфограму «Буква *и* в суфіксах дієприслівників».

Ти був іще малий котигорошок,
Така собі одна із людських мошок,
Що виповзла на сонце, бо весна
Тепло лила із келиха без дна,
І щось собі блаженно лепетали, —
І от тебе розумники спитали
(Можливо, й сам слова сказав я ті):
Ким хочеш бути, хлопчику, в житті?
Серйозний, як усі котигорошки,
Та на питання це подумав трошки
І відповів: «Людиною» Дитя!

Благословляючи твоє життя,
У трудну виряджаючи дорогу,
Яку пораду чи пересторогу
Я кращу дам, ніж дав собі ти сам?
Будь вірним слову, що усім словам
Із ним одним ніколи не зрівняться!
Хай веселять тебе любов і праця,
Хай дружи непогасної крило
Гірке від тебе відганяє зло,
І хай у час останній свій про сина
Спокійно я подумую: людина!

М. Рильський

Лабораторія перекладача

- ▶ Перекласти українською мовою. Звернути увагу на оформлення дієприслівників в українській і російській мовах.

1. Войдя в комнату, я увидел своего друга. 2. Прочитав книгу, ми обсудили её.
3. Сидя на берегу реки, мы оцупали приятную прохладу. 4. Слушая музыку, она вспоминала забытые стихи.

- ▶ Підкреслити однією лінією дієприслівники доконаного виду і двома — недоконаного.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

Незакінчене речення

1. Найцікавішим на уроці було... 2. Найлегшим завданням було ... 3. Найважчим було завдання...

ІХ. ОГЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.

Урок № 44–45. УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 10–11.
КОНТРОЛЬНИЙ ПИСЬМОВИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ
ТЕКСТУ-РОЗДУМУ В ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета:

- **навчальна:** удосконалювати мисленнєвомовленнєві вміння учнів розрізняти стилі і типи мовлення, правильно визначати тему й основну думку висловлювання, дотримувати логіки викладу думок;
- **розвивальна:** перевірити рівень сформованості аудіативних умінь сприймати нову інформацію й рівень мовленнєвокомунікативних умінь відтворювати прослухане, використовуючи авторські виражальні засоби;
- **виховна:** виховувати бережливе ставлення до природи.

Тип уроку: урок мовленнєвого розвитку.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бліцбесіда

- ♦ Які стилі мовлення ви знаєте?
- ♦ Яка сфера функціонування художнього стилю?
- ♦ Назвіть загальні особливості художнього стилю.
- ♦ Які лексичні засоби притаманні художньому стилю?
- ♦ Наведіть приклади текстів художнього стилю.
- ♦ Які ви знаєте типи мовлення?
- ♦ Що таке роздум?
- ♦ Чим відрізняється художній роздум від опису чи розповіді?
- ♦ Яка особливість тексту-роздуму?

Коментар учителя

Роздум є розгорнутий і стягнений.

Розгорнутий роздум містить три частини: у першій висловлено основну думку, яку потрібно довести — тези. У другій наведено доказ (або кілька доказів) на підтвердження тези. У третій міститься висновок.

Стягнений роздум містить дві частини: тези та доказу.

Теза та доказ зазвичай поєднуються словами *тому що, через те, що*.

Висновок може поєднуватися словами *отже, таким чином*.

V. РОБОТА З ТЕКСТОМ ПЕРЕКАЗУ

- ▶ Прослухати текст. Визначити стиль і тип мовлення. Довести, що цей текст художнього стилю.

СОПІЛКА

Народні музичні інструменти — це яскрава сторінка історії музичної культури українського народу. Первісне музикування мало синкретичний характер (пісня, танець і поезія були нерозривно пов'язані), супроводжувало обряди й церемонії, ритуали, трудовий процес тощо. Музика і музичні виконували функції оберегів і використовувались під час заклинань і молитов, набуваючи магічно-охоронного значення. У музиці люди вбачали захист від нечистої сили, поганого сну, зурочення.

Сопілка — один із найпоширеніших у музичному побуті України інструментів. Із глибини тисячоліть дійшов до нас цей інструмент із багатьма назвами сопілка, денцівка, флюяра, зубівка, теленка... У чому ж особливість цього інструмента? Чому українці так її люблять і вважають одним із найпоширеніших інструментів? До наших днів дійшла легенда про виникнення сопілки.

Повертався козак з війни, заболіли йому ноги, і сів він під ліщиновий куц спочити. А ліщина аж до самих очей йому хилиться, зморене личенько провіває... Так вподобала ліщина подорожнього, що, як той піти вже собі хотів, заговорила до нього людським голосом: «Візьми мене із собою: душу розважу і дорогу покажу!..»

Стяв козак шабелькою гілочку, а вона — давай до нього співати.

Покладе козак гілочку за пазуху — потепліє на серці, візьме у руки — заговорить гілочка й заспіває... Мало стало козакові ліщинової сопілки, схотілося й іншої деревини пізнати... Тому зробив він сопілочку із верби, калини, бузини... Кожна мала свій відмінний звук і своє призначення.

Сопілкою калиноюю чи яворовою сповіщали про народження дитяти. Сходилися сусіди і грою закликали новонародженому щасливу долю. Дівчачу долю — сопілкою з калини, а хлоп'ячу, звісно, яворовою...

А кожен, хто чув голос бузинової сопілки, полишав усяку роботу і поспішав попрощатися з покійником. Грою на бузиновій сопілці не тільки живих на прощання з померлим скликали, а ще злих духів від душі відлякували.

Гуртову роботу в селі розпочинали і завершували грою на сопілці, тому що вона прикликала радість і щастя, відлякувала біду й смуток. Було це копання криниці чи ставка, закладання підвалин нової оселі чи ще якась важлива робота, але завдяки сопілці праця мала бути успішною.

Отже, сопілка — один з найулюбленіших інструментів українців (За Г. Маковій; 210 сл.).

Робота за змістом тексту

1. Визначити основну думку тексту.
2. На скільки частин можна його поділити?
3. Поміркуйте, як відбиває назва тексту його зміст.

Аналіз структури тексту

1. Якого стилю цей текст? Довести.
2. До якого типу мовлення можна віднести прослуханий текст? Доведіть.
3. Поділіть текст на частини.

Повторне читання вчителем тексту

Самостійне складання плану

Робота з чернетками

Переписування переказу в зошити

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти усний твір-роздум про роль музики у вашому житті.

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про способи творення дієприслівників за допомогою суфіксів; формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати орфограму «Не з дієприслівниками»,
- **розвивальна:** виробляти навички правопису дієприслівників з часткою *не*;
- **виховна:** за допомогою мовленнєвокомунікативного дидактичного матеріалу виховувати бережливе ставлення до рідної природи.

Тип уроку: урок формування мовних і мовленнєвих умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Дослідження-характеристика

- ▶ Відновити текст, замінюючи виділені слова дієприслівниками. Визначити, якого типу і стилю мовлення цей текст. На місці крапок уставити потрібні літери.

Їдальня на дереві

Діти сп..нилися і затихли, здал..ку *спост..рігали*, як першим прил..тів у свою їдальню горобець-молодець. Він сів на дошку і сторо..ко *оз..раєтьця* на всі боки, почав шви..ко дз..обати насіння. Ось уже й другий сів на гілку, теж оз..раєт..ця, ніби *ч..кає* своєї черги. А тут невідомо звідки взялася синиця. Вона пер..стригнула з гілки на гілку, потім з розгону підл..тіла до їдальні, *вхопила* якесь насін..я і знову на гілку.

Лінгвістичний експеримент

- ▶ Записати речення. Зняти скісні риси, підкреслити дієприслівники, визначити їх синтаксичну роль.

1. Не/спитавши броду, не/лізь у воду. 2. Не/нахилившись, з криниці води не/нап'єшся. 3. Не/навчивши в пелюшках, не/навчиш і в подушках. 4. М'ясом хвалиться, юшки не/уївши. 5. Не/скуби, не/повивши.

- ▶ Пояснити написання частки *нез* дієсловами та дієприслівниками.

IV. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ

V. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Самостійна колективна робота за підручником

- ▶ Прочитати теоретичний матеріал, зробити висновки про вживання частки *не* з дієприслівниками.

Робота з опорною таблицею

- ▶ Скласти усне повідомлення, послуговуючись таблицею (*спроектована на дошці*).

Не з дієприслівниками пишемо окремо :	Не укриваючись, не зробивши, не дослухавши до кінця
Не з дієприслівниками пишемо разом , коли прислівник без НЕ не вживається:	Невгаваючи, нездужаючи, нехтуючи
Не з дієприслівниками пишемо разом , коли частка НЕ входить до префікса недо :	Недописавши, недооцінюючи

Дослідження-характеристика

Дослідження-відновлення (робота в групах)

- ▶ Розкриваючи дужки, записати правильно дієприслівники. Повернутися до таблиці і перевірити правильність написання *не* з дієприслівниками.
- 1. (Не)сподіваючись, (не)забаром, (не) взявши, (не)шукаючи, (не)найшовши, (не)посадивши.
- 2. (Не)обернувшись, (не)зупинившись, (не)розуміючи, (не)зважаючи, (не)зваживши, (не)роблячи.
- 3. (Не)хвилюючись, (не)запам'ятавши, (не)п'ючи, (не)розповідаючи, (не)довіряючи, (не)заплативши.
- 4. (Не)добачаючи, (не)довіряючи, (не)доївши, (не)додавши, (не)долітаючи.
- 2. Складіть кілька речень з цими дієприслівниками і запишіть їх у зошит.

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Займи позицію (вибірковорозподільне списування)

- ▶ Розподіліть прислів'я та приказки на дві групи: I — з дієприслівниками; II — без дієприслівників. Скажіть, про що йдеться у прислів'ях та приказках? Поясніть написання НЕ з дієприслівниками.

Не працюючи, ситий не будеш. Не розмовившись з головою, до чогось іншого не важся. Ласка не коляска: сівши, не поїдеш. Далеко сховавши, ближче знайдеш. Ходячи наїсися, а стоячи виспишся. Не думавши, не гадавши, у біду потрапив.

- ▶ Виконати морфологічний розбір 2–3 дієприслівників за схемою.

Морфологічний розбір дієприслівників

1. Запишіть слово. Визначте частину мови слова, її форму.
2. Визначте морфологічні ознаки: вид.
3. Визначте синтаксичну роль слова.
4. З'ясуйте правопис слова (як його пишуть).

Диктант-пояснення

- ▶ Переписати прислів'я, наведені в дужках дієслова замінюючи утвореними від них дієприслівниками. Пояснити написання дієприслівників з *не*.

1. (Не піднятися) на гору, обширу не побачиш. 2. Нічого (не роблять), навчаються дурущам. 3. Не берися об'їжджати коня, (не знають) його норову. 4. (Не пізнати) отрути бджоли, не скуштуєш меду. 5. Краще зрозуміти (не побачити), ніж побачити і не збагнути.

- ▶ Визначити вид кожного з утворених дієприслівників.
- ▶ Пояснити, як ви розумієте зміст останнього речення.

Розподільний диктант

- ▶ Записати наведені слова у два стовпчики, вилучаючи ризку, пояснити їх правопис. З'ясувати, яким правилом ви керувалися, розподіляючи слова.

Не/сподіваючись, не/доспівавши, не/забираючи, не/взявши, не/волячи, не/шукаючи, не/найшовши, не/посадивши, не/бажаючи, не/доробивши, не/зрівнявшись, не/доспівавши, не/хвилюючись, не/хтуючи, не/доївши.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

X. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

XI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріал параграфа.
- ▶ Виконати вправу за підручником.